संस्कृतम् (केन्द्रिकम्) (कोड सं. 322)
एकादशी XI
पाठ्यक्रमः परीक्षानिर्देशाश्च (2020-21)

भाष्यते व्यवहारादिषु प्रयुज्यते इति भाषा, मानवः स्वमनसि विद्यमानान् विचारान् भावनाः अनुभूतिं च अर्थयुक्तैः ध्वनिभिः लिखितसङ्केतैः च अभिव्यक्तयति सा भाषा। भाषा अभिप्रायप्रकटनस्य साधनम्। वस्तुतः लोके द्वयोः मनुष्ययोः मध्ये परस्परम् अवबोधनाय, भावग्रहणाय, भावविनिमयाय च भाषया विना न अन्यत् स्पष्टतमं सरलतमं च साधनं विद्यते। लोके बहव्यः भाषाः सन्ति यासु संस्कृतभाषा अतिप्राचीनतमा समृद्धा च अस्ति। संस्कृतभाषायाम् एव सन्ति ऋग्यजुस्सामाथर्वाःचत्वारः वेदाः, शिक्षा, व्याकरणं, निरुक्तं, ज्योतिषं, छन्दः कल्पः चेति षडङ्गानि, चतुर्दशविद्याः, विज्ञानम्, आयुर्वेदः, योगशास्त्रादयः ग्रन्थाः। अतः संस्कृतं केवलं भाषा न अपितु किञ्चन जीवनदर्शनम् इति। इयं विद्या (भाषा) भारतीयानां प्रतिष्ठात्मिका कामधेनुः समस्तज्ञानप्रदात्री,एक्यप्रदात्री, धर्मार्थकाममोक्षप्रदात्री च अस्ति। सृष्टेः आदितः अद्यावधिः यत् शिक्षणं ज्ञानविज्ञानं च अस्ति तत् सर्वं अस्यां भाषायामेव सन्निहितम् अस्ति। अतिसूक्ष्मभावनां प्रकटयितुं स्पष्टीकर्तुं संस्कृतं विना नैव अन्यत्र विद्यते सामर्थ्यम्। भारतीयं सर्वस्वं विश्वस्य समग्रं तत्त्वं च अस्यां भाषायाम् अस्ति।

संस्कृतभाषावैज्ञानिकत्त्वम् – ऐतिहासिक-वर्णनात्मक-तुलनात्मकाध्ययन-द्वारा भाषायाः प्रकृतेः विकासोत्पत्तेः संरचनायाः अध्ययनपूर्वकं सर्वेषां विषयाणां सैद्धान्तिकं निर्णयं भाषाविज्ञानं कथ्यते। भाषाविज्ञान-नामकशास्त्रे शब्दानाम् उत्पत्तिः, वाक्यानां संरचना इत्यादीनां विषयाणां विचारः क्रियते। संस्कृतवैदिकवाङ्मये बहूनि रूपाणि प्राप्यन्ते येषां प्रयोगः सम्प्रति भाषायां न दृश्यते। एतस्यां लौकिक-वैदिकयोः अध्ययनं भाषाविज्ञानं करोति। भाषाविज्ञानस्य सम्बन्धः सर्वेषां मानवानां भाषाभिः सह अस्ति। एवं भाषाविज्ञाने ध्वनेः, ध्वनि-उच्चारणोपयोगिनां स्वरयन्त्रमुखजिह्वादि-अङ्गानां प्रकृति-प्रत्ययादीनां, संज्ञासर्वनाम-क्रिया-विशेषणादीनां नामाख्यात-उपसर्जननिपातानां पदपदार्थविषयकानां विकारादीनां विकारमूलककारकाणाम् अन्येषां विविधविषयाणाञ्च अध्ययनं क्रियते। संस्कृतभाषा-विषयक-वर्णोत्पत्ति-सिद्धान्तस्य अतीववैज्ञानिकं निरूपणं कृतं वर्तते।

सर्वासां भारतीयभाषाणां संस्कृतभाषा जननी इति कथ्यते। त्रिवेणीसङ्गमे सरस्वती नदी यथा अन्तर्लीना अस्ति तथैव सर्वासु भारतीयभाषासु संस्कृतभाषा अपि अन्तर्लीना अस्ति इति सर्वे अङ्गीकुर्वन्ति।

विश्वस्य सर्वासु भाषासु संस्कृतभाषा प्राचीनतमा सर्वासां भाषाणां च जननी अस्ति । भारतदेशः बहुभाषी देशोऽस्ति । अस्मिन् देशे अनेकतायाम् एकतावर्धिनी भाषेयं सामाजिकसमरसतायै

जीवनविकासाय च आवश्यकी वर्तते। संस्कृतस्य सांस्कृतिकं महत्त्वं वर्णयन्तः विद्वांसः कथयन्ति "भारतस्य प्रतिष्ठे द्वे संस्कृतं संस्कृतिस्तथा, संस्कृतिमूलं संस्कृतम्, साहित्यं संस्कृतिवाहकञ्च इति।" एषा संस्कृतिः न केवलं भारतस्य अपि तु विश्वस्य मुकुटायमाना अस्ति। उक्तं च

सत्यमहिंसादिगुणैः श्रेष्ठाविश्वबन्धुत्वशिक्षिका।
विश्वशान्तिः सुखधात्री भारतीया हि संस्कृतिः॥

संस्कृते संस्कृतिर्ज्ञेया संस्कृते सकलाः कलाः।
संस्कृते सकलं ज्ञानं संस्कृते किन्न विद्यते॥

एवं संस्कृतभाषा परिनिष्ठिता, दोषरहिता, सरला, गम्भीरा, यथार्था वैज्ञानिकी च अस्ति। सम्प्रति युगेस्मिन् प्रमुखैः उद्देश्यैः संस्कृतभाषा शिक्षणीया अस्ति।

शिक्षणोद्देश्यानि –

* वसुधैव-कुटुम्बकम् इति भावनाविकासार्थम्
* भारतीयभाषाणां संरक्षणार्थम्
* बौद्धिकविकासपुरस्सरम् आध्यात्मिकनैतिकज्ञानार्थम्
* मानसिकविकासानन्दानुभुतिरसानुभूत्यर्थम्
* भारतीयसंस्कृतेः संरक्षणं ज्ञानवर्धनञ्च ।
* आत्मानुशासनसंस्थापनार्थम्
* भाषाशिक्षणकौशलानि वर्धनाय नैपुण्यप्राप्तिः।
* परस्परं वार्तालापमाध्यमेन भावविनिमयः।
* संस्कृतसाहित्यस्य अध्ययनेन ज्ञानानन्दस्य अनुभूतिः।
* मानवजीवनस्य विकासपूर्वकं कल्याणम्।
* संस्कृतभाषया छात्राणां सर्वविधविकासः।

शिक्षणप्रविधयः -

* संस्कृतमाध्यमेन सम्भाषणविधिना शनैः शनैः सम्भविष्यति। गतिवर्धनाय संस्कृताध्यापकानां धैर्येण स्वकीयाध्यापन-कार्यक्रमाणां नियोजनम् । रुचिकरभाषाभ्यासेन भाषिकोपलब्धिः। भाषिकाभ्यासाय वार्तालाप-कथाश्रवण-वादविवाद-संवाद-वर्णनपरकप्रतियोगिताभिः भाषाशिक्षणं कारयितुं शक्यते।
* विभिन्नप्रामाणिकसंस्थानां कार्यक्रमाः साहित्यसामग्र्यश्च प्रयुज्य उत्तमशिक्षणं कर्तुं शक्यते।
* संस्कृतभाषया उपलब्ध-दृश्य-श्रव्य-सामग्री-माध्यमेन भाषाभ्यासः।
* विभिन्नपाठ्यसामग्रीद्वारा शिक्षकः स्वकीयं शिक्षणकार्यं रुचिकरं कर्तुं शक्नोति ।
* भाषाशिक्षकः छात्रान् स्नेहपूर्वकम् (आत्मीयभावेन) पाठयेत् ।

* अद्यतनपूर्वकं साहित्यकोश-शब्दकोश-सन्दर्भग्रन्थानां सहायतया छात्राणां तत्परतावर्धनम्।
* प्राचीनार्वाचीनयोर्मध्ये साम्यस्थापनद्वारा नूतनशिक्षणविधिभिश्च संस्कृतशिक्षणम्।

कौशलानि-

* ज्ञानात्मक-अवबोधनात्मक-अनुप्रयोगात्मक-विश्लेषणात्मक-संश्लेषणात्मक-मूल्याङ्कनात्मक-लक्षिताधिगमनविशेषाः।
* श्रवणकौशलम् – भावाधिग्रहणाय ध्वन्यात्मकं भाषायाः प्रथमं कौशलम् इदम्। अस्य साधनानि- गुरुमुखम्, आकाशवाणी, दूरवाणी, परिवारसदस्याः, समाजः, कक्ष्याः, ध्वनिमुद्रणयन्त्रम्, दूरदर्शनम् इत्यादयः।
* भाषणकौशलम्- भावाभिव्यक्तये ध्वन्यात्मकं भाषायाः इदं द्वितीयं कौशलम्। वाग्-रूपं भावप्रकटनम् एव भाषणम्, परिसरप्रभावेण आधारेण वा भाषणशक्तिः जायते।
* पठनकौशलम् – भावाधिग्रहणाय लिप्यात्मकं भाषायाः तृतीयं कौशलम् इदम्। (अर्थग्रहणपूर्वकं स्पष्टरूप-वाचनम् इत्यर्थः)
* लेखनकौशलम्- भावाभिव्यक्तये लिप्यात्मकं भाषायाः चतुर्थं कौशलम् इदम्। (ध्वनिरूपे विद्यमानं भाषांशं लिपिरूपे अवतारणं लेखनम् इति उच्यते)

Class-XI (2020-21)
Sanskrit Core (Code - 322)

Time : 3 Hrs **No. of Periods : 220**
Total Marks :80

COURSE STRUCTURE

The Question paper will be divided into two Sections

Section – A

Applied Grammar	20 Marks	60 Periods
Literature	20 Marks	50 Periods

Section – B

Reading Comprehension	10 Marks	20 Periods
Writing Skills	15 Marks	30 Periods
Literature	15 Marks	60 Periods

Design of Question Paper

Section - A		
No. of Questions	**No. of Marks Per Question**	**Total No. of Marks**
Applied Grammar		
Q. No. I - Sandhih SA 1 of 3	1 ×3 = 3	**20 Marks**
Q. No. II - Pratyayah MCQ 1 of 3	1×3 = 3	
Q. No. III - Shabdaroopani-Vibhaktyanusaram Vakyaprayogah MCQ 1 of 3	1×3 = 3	
Q. No. IV - Dhaturoopani Vakyaprayogah MCQ 1 of 3	1 × 3 = 3	
Q. No. V-Upapada-Vibhaktayah MCQ 1 of 3	1 × 3 = 3	
Q. No. VI-Vachyaparivartanam MCQ 1 of 2	1 ×2 = 2	
Q. No. VII-Ashuddhisamshodhanam MCQ 1 of 3	1 × 3 = 3	
Literature		
Q. No. VIIIBhashika-Karyam MCQ 1 of 6	1 × 6 = 6	**20 Marks**
Q. No. IXPrasanga-Anusaram Padanam Arthalekhanam MCQ 1 of 4	1 × 4 = 4	
Q. No. XSamskrita-Vangmayaparichayah MCQ 1 of 4	1 × 4 = 4	

Q. No. XIGadyakavyam-Padykaavyam MCQ 1 of 3 **Q. No. XII-Natya-Tattvanam Paribhashachayanam** MCQ 1 of 3	1 × 3 = 3 1 × 3 = 3	
Section - B		
Reading Comprehension		
Q. No. XIII Apathita Gadyanshah VSA 2Q LA 2Q Title 1Q SA3Q	1 × 2 =2 2 × 2 = 4 1 × 1 =1 1 × 3 =3	**10 Marks**
Writing Skills		
Q. No. XIV Patra -Lekhanam LA (10 Blanks) **Q. No. XVLaghu Katha** LA (10 Blanks) OR **Vartalape Ekapakshapooranam** LA (5 Sentences to write) **Q. No. XVI Hindi/English to Sanskrit Translation** LA (5 Easy sentences to be translated from Hindi/English to Sanskrit)	½ × 10 = 5 ½ × 10 = 5 1 × 5 = 5 1 x 5 = 5	**15 Marks**
Literature		
Q. No. XVII Gadyamshah VSAQ (Ekapadena) LAQ (PoornaVakyena) **Q. No. XVIII Padyamshah** VSAQ (Ekapadena) LAQ (PoornaVakyena) **Q. No. XIX Natyamshah** VSAQ (Ekapadena) LAQ (PoornaVakyena) **Q. No. XX – Bhavartha-Lekhanam/Chayanam** LAQ 1 **Q. No. XXI –Shloka-Anvayah** LAQ (4 Blanks) **Q.No. XXII – Vakyamshanam samyojanam** LAQ	½ × 2 =1 1 × 2 = 2 ½ × 2 = 1 1 × 2 = 2 ½ × 2 = 1 1 × 2 = 2 1 × 2 = 2 ½ × 4 =2 ½ × 4 =2	**15 Marks**

संस्कृतम् (कोड़ नं. 322)

कक्षा –एकादशी(2020-21)

वार्षिकमूल्याङ्कनाय निर्मिते प्रश्नपत्रेभागद्वयं भविष्यति -

‘अ’ – भागः(बहु विकल्पात्मकाःप्रश्नाः)40 अङ्काः

अनुप्रयुक्त– व्याकरणम्	20अङ्काः
पठितावबोधनम्	10अङ्काः
संस्कृतसाहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः	10अङ्काः

‘आ’ – भागः (वर्णनात्मकाःप्रश्नाः) 40 अङ्काः

अपठित – अवबोधनम्	10अङ्काः
रचनात्मक– कार्यम्	15 अङ्काः
पठित – अवबोधनम्	15अङ्काः

भागानुसारं विषयाः मूल्यभारः च

‘अ’ – भागः(बहु विकल्पात्मकाः प्रश्नाः)40 अङ्काः		
खण्डः	**विषयाः**	**मूल्यभारः**
	अनुप्रयुक्त – व्याकरणम्	
1.	सन्धिः	3
2.	प्रत्ययाः	3
3.	शब्दरूपाणि – विभक्त्यनुसारं वाक्यप्रयोगः	3
4.	धातुरूपाणि-वाक्यप्रयोगः	3
5.	उपपदविभक्तिप्रयोगः	3
6.	वाच्यपरिवर्तनम् (लट् लकारे)	2
7.	अशुद्धिसंशोधनम् (वचनपुरुषविभक्तिकालाधारितम्)	3
	पूर्णभारः	**20**
	पठित – अवबोधनम्	
8.	भाषिककार्याय तत्वानि (पाठाधारितानि)	6
9.	प्रसङ्गानुसारं पदानाम् अर्थलेखनम्	4
	पूर्णभारः	**10**

संस्कृतसाहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः		
10.	संस्कृतशब्दस्यव्युत्पत्तिः,वेदः, उपनिषद्, पुराणम्, रामायणम्, महाभारतम्।	4
11.	गद्यकाव्यम्-पद्यकाव्यम्	**3**
12.	नाटकम्-नाट्यतत्त्वानां परिभाषाचयनम्	**3**
	पूर्णभारः	**10**
		सम्पूर्णभारः40अङ्काः

'आ' – भागः(वर्णनात्मकाः प्रश्नाः)40 अङ्काः			
खण्डः	**विषयाः**	**प्रश्नप्रकाराः**	**मूल्यभारः**
	अपठित – अवबोधनम्		
13.	एकः गद्यांशः (80-100 शब्दपरिमितः)	अति-लघूत्तरात्मकाः पूर्णवाक्यात्मकाः लघूत्तरात्मकाः (भाषिककार्यम्)	10
		पूर्णभारः	**10**
	रचनात्मक – कार्यम्		
14.	औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रम् (मञ्जूषायाः सहायतया पूर्णं पत्रं लेखनीयम्)	निबन्धात्मकः	5
15.	लघुकथायांवार्तालापेवारिक्तस्थानपूर्तिः	निबन्धात्मकः/पूर्णवाक्यात्मकः	5
16.	हिन्दी/आङ्ग्लभाषातः संस्कृतेन अनुवादः	पूर्णवाक्यात्मकः	5
		पूर्णभारः	**15**
	पठित – अवबोधनम्		
17.	गद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकः	3
18.	पद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ	3

		पूर्णवाक्यात्मकः	
19.	नाट्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकः	3
20.	भावार्थलेखनम्/शुद्धभावार्थचयनम्	पूर्णवाक्यात्मकः	2
21.	अन्वयःअथवाभावार्थः	पूर्णवाक्यात्मकः	2
22.	वाक्यार्थानां संयोजनम्	पूर्णवाक्यात्मकः	2
		पूर्णभारः	**15**
			सम्पूर्णभारः 40 अङ्काः

'अ' भागः 40 + 'आ' भागः 40 =सम्पूर्णभारः 80 अङ्काः

संस्कृतम् (केन्द्रिकम्) (कोड सं. 322)

पाठ्यक्रमः परीक्षानिर्देशाश्च (2020-21)

अवधिः – होरात्रयम् **कक्षा – XI प्रश्नपत्रम्**

पूर्णाङ्काः 80+20

वार्षिकं मूल्याङ्कनम्

अस्मिन् प्रश्नपत्रे भागद्वयं भविष्यति । **अङ्काः**

भागः "अ"	**(बहु विकल्पात्मकः)**	**40**
भागः "आ"	**(वर्णनात्मकः)**	**40**
भागः "इ" आन्तरिकमूल्याङ्कनम्		**20**

अ - भागः40 अङ्काः

(बहु विकल्पात्मकाःप्रश्नाः)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	**1. सन्धिः – पाठ्यपुस्तके प्रयुक्तपदानां सन्धिविच्छेदः सन्धिकरणं च। 3** स्वरसन्धिः –गुणः , वृद्धिः, यण्, अयादि, प्रकृतिभावः । व्यञ्जनसन्धिः – श्चुत्वम्, जश्त्वम्, अनुस्वारः,परसवर्णः। विसर्गसन्धिः –उत्वम्, रुत्वम्, लोपः, विसर्गस्थाने स्, श्, ष्। **2. प्रत्ययाः – 3** क्त, क्तवतु , तव्यत्,अनीयर् । **3. शब्दरूपाणि – विभक्त्यनुसारंवाक्यप्रयोगः।3**

(20अङ्काः)	अजन्ताः – बालक,फल, रमा, कवि, मति, वारि, नदी, शिशु, धेनु, मधु, पितृ, मातृ, एवंसमानान्तरप्रयोगाः। हलन्ताः – राजन्, भवत्, आत्मन्,विद्वस्, वाच्एवंसमानान्तरप्रयोगाः। सर्वनामानि- सर्व, तत्, किम्, इदम्, (त्रिषुलिङ्गेषु) अस्मद्, युष्मद्। सङ्ख्यावाचकशब्दाः – एकसङ्ख्यातःपञ्चसङ्ख्यापर्यन्तम् (त्रिषुलिङ्गेषु) । **4. धातुरूपाणि – लट्, लृट्, लोट्, लङ्, विधिलिङ्इतिपञ्चलकारेषु3** अधोलिखितधातूनांवाक्येषुप्रयोगः। परस्मैपदिनः – भू, गम्, पा, स्था, दृश्, अस्, घ्रा, श्रु, नृत्, स्पृश्, कथ्। आत्मनेपदिनः – लभ्, सेव्, याच्। उभयपदिनः – कृ, हृ, ग्रह्, शक्, (केवलंलट्-लृट्-लकारयोः) **5. उपपदविभक्तिप्रयोगः3** **6. सामान्यंवाच्य-परिवर्तनम् (लट्-लकारे)2** **7. अशुद्धि-संशोधनम् (वचन-पुरुष-विभक्ति-कालाधारितम्)3**
पठित-अवबोधनम् **(10अङ्काः)**	**8. भाषिककार्यम् –(पाठान् अधिकृत्य) 6** (i) विशेषण-विशेष्य/पर्याय/विलोमादिचयनम् (ii) वाक्ये कर्तृक्रिया-पदचयनम् (iii) सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः **9. प्रदत्तपङ्क्तिषुप्रसङ्गानुसारंपदानामर्थलेखनम्। 4**
संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः **(10अङ्काः)**	**10. संस्कृतशब्दस्यव्युत्पत्तिः,वेदः, उपनिषद्, पुराणम्, रामायणम्, महाभारतम्।4** **11. गद्यकाव्यम्, पद्यकाव्यम्** **3** **12. प्रमुखनाट्यतत्त्वानांप्रदत्तपरिभाषासुशुद्धपरिभाषाचयनम् 3**
	योगः = 40 अङ्काः

आ - भागः40 अङ्काः

(वर्णनात्मकाः प्रश्नाः)

अपठित – अवबोधनम् (10अङ्काः)	**1.80-100शब्दपरिमितःएकःसरलःअपठितःगद्यांशः। 10** **प्रश्नवैविध्यम्** i. **एकपदेनउत्तरम्** (2) ii. **पूर्णवाक्येनउत्तरम्** (4) iii **समुचितशीर्षकलेखनम्** (1) iv **वाक्येकर्तृक्रिया-पदचयनम्, सर्वनामस्थानेसंज्ञाप्रयोगः,** (3) **विशेषण- विशेष्य/पर्याय /विलोमादिचयनम्**
रचनात्मकं कार्यम् (15अङ्काः)	**2. औपचारिकम्अनौपचारिकंपत्रम्/प्रार्थनापत्रम्** **5** **(मञ्जूषायाःसहायतयापूर्णपत्रंलेखनीयम्)** **3. लघुकथा (शब्दसूचीसाहाय्येन, रिक्तस्थानपूर्ति-** **माध्यमेन)/वार्तालापेएकपक्षपूरणम् 5** **4. हिन्दीभाषयाआङ्ग्लभाषयावालिखितानांपञ्चसरलवाक्यानां** **5** **संस्कृतभाषयाअनुवादः।**
पठित – अवबोधनम् (15 अङ्काः)	**5. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् 3** प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि। **6. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् 3** प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि। **7. नाट्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् 3** प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि। **8.भावार्थलेखनम् / प्रदत्ते भावार्थत्रये शुद्धभावार्थचयनम् 2** **9. प्रदत्तेषुअन्वयेषुरिक्तस्थानपूर्तिः 2** **10. प्रदत्तवाक्यांशानां सार्थकं संयोजनम् ।2**
	योगः = 40 अङ्काः

पुस्तकम् – भास्वती - प्रथमो भागः (पाठ्यपुस्तकम्)

परीक्षायै निर्धारिताः पाठाः

पाठसङ्ख्या	पाठनाम

प्रथमः पाठः	कुशलप्रशासनम्
तृतीयः पाठः	सूक्तिसुधा
पञ्चमः पाठः	वीरः सर्वदमनः
षष्ठः पाठः	शुकशावकोदन्तः
अष्टमः पाठः	सङ्गीतानुरागी सुब्बण्णः
नवमः पाठः	वस्त्रविक्रयः
एकादशः पाठः	स मे प्रियः
द्वादशः पाठः	अथ शिक्षां प्रवक्ष्यामि

भागः "इ" आन्तरिक-मूल्याङ्कनम् अङ्काः(**20**)

1. परियोजनाकार्यम् - 10 अङ्काः
2. गतिविधयः - 10 अङ्काः

<u>उद्देश्यानि –</u>

- छात्राणांविविध-जीवन-कौशलानांविकासः।
- छात्राःसमाजस्यविविध-समस्याःज्ञात्वासमाधानेसमर्थाःस्युः।
- गवेषणात्मक-चिन्तनशक्तेःविकासः।
- संस्कृत-जगतःसमस्यानांसम्मुखीकरणम्।
- छात्राणांसृजनात्मकक्षमतायाःविकासः।
- श्रवण-भाषण-पठन-लेखनकौशलानांविकासः।
- आत्मविश्वासस्यसंवर्धनम्

क्र. सं.	**गतिविधयः**	**उदाहरणानि**	**अङ्काः**	**निर्देशाः**	**मूल्याङ्कनबिन्दवः**
1	परियोजना-कार्यम्	❖ मिथ्यावार्तायाः (Fake News)दुष्प्रभावाः। ❖ अध्ययनेअन्तर्जालस्यउपयोगिता ❖ संस्कृतंव्यवहारभाषांकर्तुं	10	❖सत्रारम्भेएवविषयःसूचनीयः। ❖आवर्षंछात्राःएतेषुविषयेषुअध्ययनंकुर्युः। ❖शिक्षकेणसमयेसमयेपरियो	❖मौलिकता ❖विषयसम्बद्धता ❖शुद्धता ❖समयबद्धता

		समस्याःसमाधानञ्च। ❖ “सोशलमीडिया” इत्यस्यसदुपयोगः। ❖ भारतीयसंस्कृतौ वैज्ञानिकचिन्तनम् । ❖ स्वक्षेत्रेजायमानस्यप्रदूषणस्यकारणानिसमाधानञ्च। ❖ स्वक्षेत्रेस्वच्छभारताभियानस्यस्थितिः। ❖ संस्कृताध्ययनंप्रतिछात्राणाम्उदासीनतायाःकारणानितन्निराकरणोपायाश्च। ❖ आयुष्मद्भारतम्' इतिसर्वकारीय-योजनाविषयेलाभार्थिनां जागरूकतायाःविश्लेषणम्।		जनाकार्यस्यप्रगतिःज्ञातव्या छात्राणांचमार्गदर्शनंकरणीयम्। ❖ कदाचित्छात्राःसंस्कृतेनलेखितुंकष्टमनुभवन्तितदाशिक्षकेणसाहाय्यंकरणीयम्। ❖ परियोजनाकार्याणांविवरणं सप्रमाणंसुरक्षितंस्थापनीयम्। ❖ परियोजनाकार्याणिसंस्कृतेनएवभवेयुः।	❖ प्रस्तुतीकरणम्
2	श्रवण-भाषण-कौशलम्	❖ कथा ❖ संवादः/ वार्तालापः ❖ भाषणम् ❖ नाटकम् ❖ वार्ताः ❖ आशुभाषणम् ❖ वार्तावलिः (समूहचर्चा) ❖ संस्कृतगीतानि ❖ श्लोकोच्चारणम्	05	❖ छात्राःकामपिकथांश्रावयितुं शक्नुवन्ति। ❖ शिक्षकःकमपिविषयंसूचयित्वापरस्परंसंवादंकारयितुंशक्नोति। ❖ दूरदर्शनेवार्तावलीइत्याख्यः संस्कृत-कार्यक्रमःप्रसारितःभवतितं द्रष्टुंछात्राःप्रेरणीयाः। ❖ श्रवण-कौशल-मूल्याङ्कनायशिक्षकःस्वयम्अपिकथांश्रावयित्वाततःस	❖ उच्चारणम् ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता ❖ प्रस्तुतीकरणम् ❖ आरोहावरोह-गतियति-प्रयोगः

				म्बद्ध-प्रश्नान्प्रष्टुंशक्नोति। ❖ वर्षेन्यूनातिन्यूनंत्रयःगतिविधयःकारणीयाःतेषुसर्वोत्तमाःअङ्काःग्राह्याः। ❖ विवरणंसप्रमाणंसुरक्षितं स्थापनीयम्।	
3	लेखन-कौशलम्	❖ विविधविषयान्आधृत्य मौलिकलेखनम् ❖ यथा– माता, पिता, गुरुः, पर्यावरणम्, विद्या, योगः , समयस्यसदुपयोगः , शिक्षा, अनुशासनम्इत्यादयः। ❖ शैक्षिकभ्रमणस्यसंस्कृतेनप्रतिवेदनलेखनम्। ❖ दैनन्दिनीलेखनम्। ❖ सङ्केताधारितंकथालेखनम्। ❖ श्रुतलेखः	05	❖ छात्राःयथाशक्यंकक्षायामेवलेखनकार्यंकुर्युः। ❖ अत्रपञ्जिका-निर्माणम्अपिकारयितुंशक्यते। ❖ विवरणंसप्रमाणंसुरक्षितं स्थापनीयम्।	❖ विषय-सम्बद्धता ❖ शुद्धता (विशेषतःपञ्चमवर्णस्य प्रयोगः) ❖ समयबद्धता ❖ सुलेखः ❖ प्रस्तुतीकरणम्

अवधातव्यम् –

1.उपर्युक्त-परियोजनाकार्याणिगतिविधयश्चउदाहरणरूपेणप्रदत्ताःसन्ति।एतदतिरिच्यएतादृशाःअन्यविषयाःअपि भवितुमर्हन्ति।

पुस्तकानि

- भास्वती - प्रथमो भागः (पाठ्यपुस्तकम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।
- व्याकरणसौरभम् (संशोधितसंस्करणम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।
- रचनानुवादकौमुदी (सहायकपुस्तकम्) कपिलदेवद्विवेदीलिखितम् विश्वविद्यालयप्रकाशनम्, वाराणसी ।

- संस्कृतसाहित्यपरिचयः (सन्दर्भपुस्तकम्) (संशोधितसंस्करणम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।
- वेदपारिजात (अतिरिक्ताध्ययनार्थम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।

****

संस्कृतम् (केन्द्रिकम्) (कोड सं. 322)

द्वादशी XII

पाठ्यक्रमः परीक्षानिर्देशाश्च (2020-21)

भाष्यते व्यवहारादिषु प्रयुज्यते इति भाषा, मानवः स्वमनसि विद्यमानान् विचारान् भावनाः अनुभूतिं च अर्थयुक्तैः ध्वनिभिः लिखितसङ्केतैः च अभिव्यक्तयति सा भाषा। भाषा अभिप्रायप्रकटनस्य साधनम्। वस्तुतः लोके द्वयोः मनुष्ययोः मध्ये परस्परम् अवबोधनाय, भावग्रहणाय, भावविनिमयाय च भाषया विना न अन्यत् स्पष्टतमं सरलतमं च साधनं विद्यते। लोके बहव्यः भाषाः सन्ति यासु संस्कृतभाषा अतिप्राचीनतमा समृद्धा च अस्ति। संस्कृतभाषायाम् एव सन्ति ऋग्यजुस्सामाथर्वाःचत्वारः वेदाः, शिक्षा, व्याकरणं, निरुक्तं, ज्योतिषं, छन्दः कल्पः चेति षडङ्गानि, चतुर्दशविद्याः, विज्ञानम्, आयुर्वेदः, योगशास्त्रादयः ग्रन्थाः। अतः संस्कृतं केवलं भाषा न अपितु किञ्चन जीवनदर्शनम् इति। इयं विद्या (भाषा) भारतीयानां प्रतिष्ठात्मिका कामधेनुः समस्तज्ञानप्रदात्री,एक्यप्रदात्री, धर्मार्थकाममोक्षप्रदात्री च अस्ति। सृष्टेः आदितः अद्यावधिः यत् शिक्षणं ज्ञानविज्ञानं च अस्ति तत् सर्वं अस्यां भाषायामेव सन्निहितम् अस्ति। अतिसूक्ष्मभावनां प्रकटयितुं स्पष्टीकर्तुं संस्कृतं विना नैव अन्यत्र विद्यते सामर्थ्यम्। भारतीयं सर्वस्वं विश्वस्य समग्रं तत्त्वं च अस्यां भाषायाम् अस्ति।

संस्कृतभाषावैज्ञानिकत्वम् – ऐतिहासिक-वर्णनात्मक-तुलनात्मकाध्ययन-द्वारा भाषायाः प्रकृतेः विकासोत्पत्तेः संरचनायाः अध्ययनपूर्वकं सर्वेषां विषयाणां सैद्धान्तिकं निर्णयं भाषाविज्ञानं कथ्यते। भाषाविज्ञान-नामकशास्त्रे शब्दानाम् उत्पत्तिः, वाक्यानां संरचना इत्यादीनां विषयाणां विचारः क्रियते। संस्कृतवैदिकवाङ्मये बहूनि रूपाणि प्राप्यन्ते येषां प्रयोगः सम्प्रति भाषायां न दृश्यते। एतस्यां लौकिक-वैदिकयोः अध्ययनं भाषाविज्ञानं करोति। भाषाविज्ञानस्य सम्बन्धः सर्वेषां मानवानां भाषाभिः सह अस्ति। एवं भाषाविज्ञाने ध्वनेः, ध्वनि-उच्चारणोपयोगिनां स्वरयन्त्रमुखजिह्वादि-अङ्गानां प्रकृति-प्रत्ययादीनां, संज्ञासर्वनाम-क्रिया-विशेषणादीनां नामाख्यात-उपसर्जननिपातानां पदपदार्थविषयकानां विकारादीनां विकारमूलककारकाणाम् अन्येषां विविधविषयाणाञ्च अध्ययनं क्रियते। संस्कृतभाषा-विषयक-वर्णोत्पत्ति-सिद्धान्तस्य अतीववैज्ञानिकं निरूपणं कृतं वर्तते।

सर्वासां भारतीयभाषाणां संस्कृतभाषा जननी इति कथ्यते। त्रिवेणीसङ्गमे सरस्वती नदी यथा अन्तर्लीना अस्ति तथैव सर्वासु भारतीयभाषासु संस्कृतभाषा अपि अन्तर्लीना अस्ति इति सर्वे अङ्गीकुर्वन्ति।

विश्वस्य सर्वासु भाषासु संस्कृतभाषा प्राचीनतमा सर्वासां भाषाणां च जननी अस्ति । भारतदेशः बहुभाषी देशोऽस्ति । अस्मिन् देशे अनेकतायाम् एकतावर्धिनी भाषेयं सामाजिकसमरसतायै जीवनविकासाय च आवश्यकी वर्तते। संस्कृतस्य सांस्कृतिकं महत्त्वं वर्णयन्तः विद्वांसः कथयन्ति "भारतस्य प्रतिष्ठे द्वे संस्कृतं संस्कृतिस्तथा, संस्कृतिमूलं संस्कृतम्, साहित्यं संस्कृतिवाहकञ्च इति।" एषा संस्कृतिः न केवलं भारतस्य अपि तु विश्वस्य मुकुटायमाना अस्ति। उक्तं च

सत्यमहिंसादिगुणैः श्रेष्ठाविश्वबन्धुत्वशिक्षिका।
विश्वशान्तिः सुखधात्री भारतीया हि संस्कृतिः॥

संस्कृते संस्कृतिर्ज्ञेया संस्कृते सकलाः कलाः।
संस्कृते सकलं ज्ञानं संस्कृते किन्न विद्यते॥

एवं संस्कृतभाषा परिनिष्ठिता, दोषरहिता, सरला, गम्भीरा, यथार्था वैज्ञानिकी च अस्ति। सम्प्रति युगेस्मिन् प्रमुखैः उद्देश्यैः संस्कृतभाषा शिक्षणीया अस्ति।

<u>शिक्षणोद्देश्यानि –</u>

* वसुधैव-कुटुम्बकम् इति भावनाविकासार्थम्
* भारतीयभाषाणां संरक्षणार्थम्
* बौद्धिकविकासपुरस्सरम् आध्यात्मिकनैतिकज्ञानार्थम्
* मानसिकविकासानन्दानुभुतिरसानुभूत्यर्थम्
* भारतीयसंस्कृतेः संरक्षणं ज्ञानवर्धनञ्च ।
* आत्मानुशासनसंस्थापनार्थम्
* भाषाशिक्षणकौशलानि वर्धनाय नैपुण्यप्राप्तिः।
* परस्परं वार्तालापमाध्यमेन भावविनिमयः।
* संस्कृतसाहित्यस्य अध्ययनेन ज्ञानानन्दस्य अनुभूतिः।
* मानवजीवनस्य विकासपूर्वकं कल्याणम्।
* संस्कृतभाषया छात्राणां सर्वविधविकासः।

<u>शिक्षणप्रविधयः -</u>

* संस्कृतमाध्यमेन सम्भाषणविधिना शनैः शनैः सम्भविष्यति। गतिवर्धनाय संस्कृताध्यापकानां धैर्येण स्वकीयाध्यापन-कार्यक्रमाणां नियोजनम् । रुचिकरभाषाभ्यासेन

भाषिकोपलब्धिः। भाषिकाभ्यासाय वार्तालाप-कथाश्रवण-वादविवाद-संवाद-वर्णनपरकप्रतियोगिताभिः भाषाशिक्षणं कारयितुं शक्यते।

* विभिन्नप्रामाणिकसंस्थानां कार्यक्रमाः साहित्यसामग्र्यश्च प्रयुज्य उत्तमशिक्षणं कर्तुं शक्यते।
* संस्कृतभाषया उपलब्ध-दृश्य-श्रव्य-सामग्री-माध्यमेन भाषाभ्यासः।
* विभिन्नपाठ्यसामग्रीद्वारा शिक्षकः स्वकीयं शिक्षणकार्यं रुचिकरं कर्तुं शक्नोति ।
* भाषाशिक्षकः छात्रान् स्नेहपूर्वकम् (आत्मीयभावेन) पाठयेत् ।
* अद्यतनपूर्वकं साहित्यकोश-शब्दकोश-सन्दर्भग्रन्थानां सहायतया छात्राणां तत्परतावर्धनम्।
* प्राचीनार्वाचीनयोर्मध्ये साम्यस्थापनद्वारा नूतनशिक्षणविधिभिश्च संस्कृतशिक्षणम्।

<u>कौशलानि-</u>

* ज्ञानात्मक-अवबोधनात्मक-अनुप्रयोगात्मक-विश्लेषणात्मक-संश्लेषणात्मक-मूल्याङ्कनात्मक-लक्षिताधिगमनविशेषाः।
* श्रवणकौशलम् – भावाधिग्रहणाय ध्वन्यात्मकं भाषायाः प्रथमं कौशलम् इदम्। अस्य साधनानि- गुरुमुखम्, आकाशवाणी, दूरवाणी, परिवारसदस्याः, समाजः, कक्ष्याः, ध्वनिमुद्रणयन्त्रम्, दूरदर्शनम् इत्यादयः।
* भाषणकौशलम्- भावाभिव्यक्तये ध्वन्यात्मकं भाषायाः इदं द्वितीयं कौशलम्। वाग्-रूपं भावप्रकटनम् एव भाषणम्, परिसरप्रभावेण आधारेण वा भाषणशक्तिः जायते।
* पठनकौशलम् – भावाधिग्रहणाय लिप्यात्मकं भाषायाः तृतीयं कौशलम् इदम्। (अर्थग्रहणपूर्वकं स्पष्टरूप-वाचनम् इत्यर्थः)
* लेखनकौशलम्- भावाभिव्यक्तये लिप्यात्मकं भाषायाः चतुर्थं कौशलम् इदम्। (ध्वनिरूपे विद्यमानं भाषांशं लिपिरूपे अवतारणं लेखनम् इति उच्यते)

Sanskrit
Class-XII (2020-21)
Core (Code - 322)

Time : 3 Hrs **Total Marks :80**

COURSE STRUCTURE

The Question paper will be divided into two Sections

Section – A

Applied Grammar	20 Marks	60 Periods
Literature	20 Marks	50 Periods

Section – B

Reading Comprehension	10 Marks	20 Periods
Writing Skills	15 Marks	30 Periods
Literature	15 Marks	60 Periods

Design of Question Paper

Section - A		
No. of Questions	**No. of Marks Per Question**	**Total No. of Marks**
Applied Grammar		
Q. No. I - Sandhih SA 1 of 6	1 ×6 = 6	**20 Marks**
Q. No. II - Samasah MCQ 1 of 5	1× 5 = 5	
Q. No. III - Pratyayah MCQ 1 of 6	1× 6 = 6	
Q. No. IV -Upapada-vibhaktayah MCQ 1 of 3	1 × 3 = 3	
Literature		
Q. No. VBhashikaKaryam MCQ 1 of 6	1 × 6 = 6	**20 Marks**
Q. No. VIPrasanga-AnusaramPadanamArtha-lekhanam MCQ 1 of 4	1 × 4 = 4	
Q. No. VIIKaveenamParichayah MCQ 1 of 3	1 × 3 = 3	
Q. No. VIIIGadya-Pady-Natya-VidhanamParichayah MCQ 1 of 3	1 × 3 = 3	
Q. No. IXGadya-Padya-Champookaavyam		

MCQ 1 of 4	1 × 4 = 4	
Section – B **Reading Comprehension**		
Q. No.XApathitaGadyanshah VSA 2Q LA 2Q Title 1Q SA3Q	 1 × 2 =2 2 × 2 = 4 1 × 1 =1 1 × 3 =3	**10 Marks**
Writing Skills		
Q. No. XI Patra -Lekhanam LA (10 Blanks) **Q. No. XII Laghu Katha** LA (10 Blanks) **OR** **VartalapeEkapakshapooranam** LA (5 Sentences to write) **Q. No.XIII Hindi/English to Sanskrit Translation/ Anuchchhed-Lekhanam** LA (5 Easy sentences to be translated from Hindi/English to Sanskrit)	 ½ × 10 = 5 ½ × 10 = 5 1 × 5 = 5 1 × 5 = 5	**15 Marks**
Literature		
Q. No. XIVGadyamshah VSAQ (Ekapadena) LAQ (PoornaVakyena) **Q. No. XVPadyamshah** VSAQ (Ekapadena) LAQ (PoornaVakyena) **Q. No. XVINatyamshah** VSAQ (Ekapadena) LAQ (PoornaVakyena) **Q. No. XVII –Bhavartha-Lekhanam/Chayanam** LAQ 1 **Q. No. XVIII –Shloka-Anvayah** LAQ (4 Blanks) Or **Bhavartha-Lekhanam** LAQ **Q.No. XIX – VakyamshanamSamyojanam** LAQ	 ½ × 2 =1 1 × 2 = 2 ½ × 2 = 1 1 × 2 = 2 ½ × 2 = 1 1 × 2 = 2 1 × 2 = 2 ½ × 4 =2 2 × 1 = 2 ½ × 4 =2	**15 Marks**

संस्कृतम् (कोड़ नं. 322)

कक्षा –द्वादशी(2020-21)

वार्षिकमूल्याङ्कनाय निर्मिते प्रश्नपत्रेभागद्वयं भविष्यति -

‘अ’ –भागः(बहु विकल्पात्मकाः प्रश्नाः)40 अङ्काः

अनुप्रयुक्त– व्याकरणम्	20अङ्काः
पठितावबोधनम्	10अङ्काः
संस्कृतसाहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः	10अङ्काः
‘आ’ –भागः (वर्णनात्मकाः प्रश्नाः)	**40 अङ्काः**
अपठित – अवबोधनम्	10अङ्काः
रचनात्मक– कार्यम्	15 अङ्काः
पठित – अवबोधनम्	15अङ्काः

भागानुसारं विषयाः मूल्यभारः च

‘अ’ –भागः(बहु विकल्पात्मकाः प्रश्नाः)40 अङ्काः		
खण्डः	**विषयाः**	**मूल्यभारः**
	अनुप्रयुक्त – व्याकरणम्	
1.	सन्धिः	6
2.	समासः	5
3.	प्रत्ययाः	6
4.	उपपदविभक्तिप्रयोगः	3
	पूर्णभारः	**20**
	पठित – अवबोधनम्	
5.	भाषिककार्याय तत्वानि (पाठाधारितानि)	6
6.	प्रसङ्गानुसारं पदानाम् अर्थलेखनम्	4
	पूर्णभारः	**10**
	संस्कृतसाहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः	
7.	कवीनां परिचयः	3
8.	गद्य-पद्य-नाटकादिविधानां मुख्यविशेषतानां परिचयः	**3**
9.	गद्यकाव्यम्, पद्यकाव्यम्, चम्पूकाव्यम्	**4**
	पूर्णभारः	**10**
		सम्पूर्णभारः40अङ्काः

‘आ’ –भागः(वर्णनात्मकाः प्रश्नाः)40 अङ्काः			
खण्डः	**विषयाः**	**प्रश्नप्रकाराः**	**मूल्यभारः**
अपठित – अवबोधनम्			
10.	एकः गद्यांशः (80-100 शब्दपरिमितः)	अति-लघूत्तरात्मकाः पूर्णवाक्यात्मकाः लघूत्तरात्मकाः (भाषिककार्यम्)	10
		पूर्णभारः	**10**
रचनात्मक – कार्यम्			
11.	औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रम् (मञ्जूषायाः सहायतया पूर्णं पत्रं लेखनीयम्)	निबन्धात्मकः	5
12.	लघुकथायांवार्तालापेवा एकपक्षपूरणम्	निबन्धात्मकः/पूर्णवाक्यात्मकः	5
13.	अनुच्छेदलेखनम्/हिन्दी/आङ्ग्लभाषातः संस्कृतेन अनुवादः	पूर्णवाक्यात्मकः	5
		पूर्णभारः	**15**
पठित – अवबोधनम्			
14.	गद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकः	3
15.	पद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकः	3
16.	नाट्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकः	3
17.	भावार्थलेखनम्/शुद्धभावार्थचयनम्	पूर्णवाक्यात्मकः	2
18.	अन्वयःअथवाभावार्थः	पूर्णवाक्यात्मकः	2
19.	वाक्यार्थानां संयोजनम्	पूर्णवाक्यात्मकः	2
		पूर्णभारः	**15**
			भारः40 अङ्काः

‘अ’ भागः 40 + ‘आ’ भागः 40 =सम्पूर्णभारः 80 अङ्काः

संस्कृतम् (केन्द्रिकम्) (कोड सं. 322)
पाठ्यक्रमः परीक्षानिर्देशाश्च (2020-21)

कक्षा – **XII** द्वादशी

वार्षिकं मूल्याङ्कनम्

‘अ’ भागः40 अङ्काः

(बहु विकल्पात्मकाः प्रश्नाः)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् **(20अङ्काः)**	**1.** पाठाधारिताः सन्धिविच्छेदाः **–** **6** स्वरसन्धिः , विसर्गसन्धिः च । **2.** पाठाधारित-समासाः विग्रहाः च – **5** अव्ययीभावः, द्वन्द्वः, तत्पुरुषः। **3.** प्रत्ययाः- अधोलिखितप्रत्यययोगेन वाक्यसंयोजनम्/सङ्केताधारितरिक्तस्थानपूर्तिः**6** (अ) कृत्- क्त, अनीयर्, शतृ, शानच्, क्तिन् (आ) तद्धित- मतुप्, इन्, ठक्, ठञ्, त्व (इ) स्त्री-प्रत्ययाः – टाप्, ङीप् **4.** उपपदविभक्तिप्रयोगः (पाठ्यपुस्तकम् आधृत्य) **3**
पठित-अवबोधनम् **(10अङ्काः)**	**5.** भाषिककार्यम् –(पाठान् अधिकृत्य) **6** (i) विशेषण-विशेष्य/पर्याय/विलोमादिचयनम् (ii) वाक्ये कर्तृक्रिया-पदचयनम् (iii) सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः **6.** प्रदत्तपङ्क्तिषु प्रसङ्गानुसारं पदानाम् अर्थलेखनम् । **4**
संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः **(10अङ्काः)**	7. पाठ्यपुस्तकेसङ्कलितपाठ्यांशानांकवीनांपरिचयः।3 8. गद्य-पद्य-नाटकादिविधानांमुख्यविशेषतानांपरिचयः3 9. गद्यकाव्यम्, पद्यकाव्यम्, चम्पूकाव्यम्4
	योगः = 40 अङ्काः

‘आ’ भागः

(वर्णनात्मकाःप्रश्नाः)   40 अङ्काः

अपठित – अवबोधनम् (10अङ्काः)	**1.** 80-100 **शब्दपरिमितःएकःसरलःअपठितःगद्यांशः। 10** **प्रश्नवैविध्यम्** i. **एकपदेनउत्तरम्** (2) ii. **पूर्णवाक्येनउत्तरम्** (4) iii **समुचितशीर्षकलेखनम्** (1) iii. **वाक्येकर्तृक्रिया-पदचयनम् ,सर्वनामस्थानेसंज्ञाप्रयोगः,** (3) **विशेषण- विशेष्य/पर्याय /विलोमादिचयनम्,**
रचनात्मकं कार्यम् (15अङ्काः)	**2. औपचारिकम्अनौपचारिकंपत्रम्/प्रार्थनापत्रम्** **5** **(मञ्जूषायाःसहायतयापूर्णपत्रंलेखनीयम्)** **3. लघुकथा (शब्दसूचीसाहाय्येन, रिक्तस्थानपूर्ति-माध्यमेन)/वार्तालापेएकपक्षपूरणम् 5** **4. सङ्केताधारितम्अनुच्छेदलेखनम् /हिन्दीभाषयाआङ्ग्लभाषयावालिखितानां** **5** **पञ्चसरलवाक्यानांसंस्कृतभाषयाअनुवादः।**
पठित – अवबोधनम् (15 अङ्काः)	6. **गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्** **3** प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि। **7. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्** **3** प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि। **8. नाट्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम्** **3** प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि। **8.भावार्थलेखनम् / प्रदत्ते भावार्थत्रये शुद्धभावार्थचयनम् 2** **10.प्रदत्तेषुअन्वयेषुरिक्तस्थानपूर्तिः/** **प्रश्नपत्रात्भिन्नंपाठ्यपुस्तकस्यश्लोकमेकंलिखित्वाभावार्थलेखनम् 2** **10. प्रदत्तवाक्यांशानां सार्थकं संयोजनम् ।2**
	योगः = 40 अङ्काः

सम्पूर्ण-योगः अ-भागः 40अङ्काः + आ- भागः 40 अङ्काः = 80 अङ्काः

पुस्तकम् – भास्वती - द्वितीयो भागः (पाठ्यपुस्तकम्)

परीक्षायै निर्धारिताः पाठाः

पाठसङ्ख्या	**पाठनाम**
प्रथमः पाठः	अनुशासनम्
तृतीयः पाठः	मातुराज्ञा गरीयसी
चतुर्थः पाठः	प्रजानुरञ्जको नृपः
पञ्चमः पाठः	दौवारिकस्य निष्ठा
षष्ठः पाठः	सूक्ति-सौरभम्
सप्तमः पाठः	नैकेनापि समं गता वसुमती
नवमः पाठः	मदालसा
एकादशः पाठः	कार्याकार्यव्यवस्थितिः
द्वादशः पाठः	विद्यास्थानानि

पुस्तकानि

- भास्वती - द्वितीयो भागः (पाठ्यपुस्तकम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।
- व्याकरणसौरभम् (संशोधितसंस्करणम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।
- रचनानुवादकौमुदी (सहायकपुस्तकम्) कपिलदेवद्विवेदीलिखितम् विश्वविद्यालयप्रकाशनम्, वाराणसी ।
- संस्कृतसाहित्यपरिचयः (सन्दर्भपुस्तकम्) (संशोधितसंस्करणम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम्।
- वेदपारिजात (अतिरिक्ताध्ययनार्थम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम्।

भागः “इ” आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्अङ्काः (20)

1. परियोजनाकार्यम् - 10 अङ्काः

2. गतिविधयः - 10 अङ्काः

<u>**उद्देश्यानि –**</u>

- ❖ छात्राणांविविध-जीवन-कौशलानांविकासः।
- ❖ छात्राःसमाजस्यविविध-समस्याःज्ञात्वासमाधानेसमर्थाःस्युः।

- गवेषणात्मक-चिन्तनशक्तेःविकासः।
- संस्कृत-जगतःसमस्यानांसम्मुखीकरणम्।
- छात्राणांसृजनात्मकक्षमतायाःविकासः।
- श्रवण-भाषण-पठन-लेखनकौशलानांविकासः।
- आत्मविश्वासस्यसंवर्धनम्।

क्र. सं.	गतिविधयः	उदाहरणानि	अङ्काः	निर्देशाः	मूल्याङ्कनबिन्दवः
1	परियोजना-कार्यम्	❖ मिथ्यावार्तायाः (Fake News)दुष्प्रभावाः। ❖ अध्ययनेअन्तर्जालस्यउपयोगिता ❖ संस्कृतंव्यवहारभाषांकर्तुं समस्याःसमाधानञ्च। ❖ "सोशलमीडिया" इत्यस्यसदुपयोगः। ❖ भारतीयसंस्कृतौ वैज्ञानिकचिन्तनम् । ❖ स्वक्षेत्रेजायमानस्यप्रदूषणस्यकारणानिसमाधानञ्च। ❖ स्वक्षेत्रेस्वच्छभारताभियानस्यस्थितिः। ❖ संस्कृताध्ययनंप्रतिछात्राणाम्उदासीनतायाःकारणानितन्निराकरणोपायाश्च। ❖ आयुष्मद्भारतम्' इतिसर्वकारीय-योजनाविषयेलाभार्थिनां जागरूकतायाःविश्लेषणम्।	10	❖ सत्रारम्भेएवविषयःसूचनीयः। ❖ आवर्षंछात्राःएतेषुविषयेषुअध्ययनंकुर्युः। ❖ शिक्षकेणसमयेसमयेपरियोजनाकार्यस्यप्रगतिःज्ञातव्याछात्राणांचमार्गदर्शनंकरणीयम्। ❖ कदाचित्छात्राःसंस्कृतेनलेखितुंकष्टमनुभवन्तितदा शिक्षकेणसाहाय्यंकरणीयम्। ❖ परियोजनाकार्याणांविवरणं सप्रमाणंसुरक्षितंस्थापनीयम्। ❖ परियोजनाकार्याणिसंस्कृतेनएवभवेयुः।	❖ मौलिकता ❖ विषयसम्बद्धता ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता ❖ प्रस्तुतीकरणम्
2	श्रवण-भाषण-कौशलम्	❖ कथा ❖ संवादः/ वार्तालापः ❖ भाषणम्	05	❖ छात्राःकामपिकथांश्रावयितुं शक्नुवन्ति। ❖ शिक्षकःकमपिविषयंसूचयि	❖ उच्चारणम् ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता

		❖ नाटकम् ❖ वार्ताः ❖ आशुभाषणम् ❖ वार्तावलिः (समूहचर्चा) ❖ संस्कृतगीतानि ❖ श्लोकोच्चारणम्		त्वापरस्परंसंवादंकारयितुं शक्नोति। ❖ दूरदर्शनेवार्तावलीइत्याख्यःसंस्कृत-कार्यक्रमःप्रसारितःभवतितं द्रष्टुंछात्राःप्रेरणीयाः। ❖ श्रवण-कौशल-मूल्याङ्कनायशिक्षकःस्वयम्अपिकथांश्रावयित्वाततःसम्बद्ध-प्रश्नान्प्रष्टुंशक्नोति। ❖ वर्षेन्यूनातिन्यूनंत्रयःगतिविधयःकारणीयाःतेषुसर्वोत्तमाःअङ्काःग्राह्याः। ❖ विवरणंसप्रमाणंसुरक्षितं स्थापनीयम्।	❖ प्रस्तुतीकरणम् ❖ आरोहावरोह-गतियति-प्रयोगः
3	लेखन-कौशलम्	❖ विविधविषयान्आधृत्य मौलिकलेखनम् ❖ यथा– माता, पिता, गुरुः, पर्यावरणम्, विद्या, योगः , समयस्यसदुपयोगः , शिक्षा, अनुशासनम्इत्यादयः। ❖ शैक्षिकभ्रमणस्यसंस्कृतेनप्रतिवेदनलेखनम्। ❖ दैनन्दिनीलेखनम्। ❖ सङ्केताधारितंकथालेखनम्। ❖ श्रुतलेखः	05	❖ छात्राःयथाशक्यंकक्षायामेव लेखनकार्यंकुर्युः। ❖ अत्रपञ्जिका-निर्माणम्अपिकारयितुंशक्यते। ❖ विवरणंसप्रमाणंसुरक्षितं स्थापनीयम्।	❖ विषय-सम्बद्धता ❖ शुद्धता (विशेषतःपञ्चमवर्णस्य प्रयोगः) ❖ समयबद्धता ❖ सुलेखः ❖ प्रस्तुतीकरणम्

अवधातव्यम् –

1.उपर्युक्त-परियोजनाकार्याणि गतिविधयश्च उदाहरणरूपेण प्रदत्ताः सन्ति । एतदतिरिच्य एतादृशाः अन्यविषयाः अपि भवितुमर्हन्ति ।